

**DEMARAREA PROCESULUI DE COLECTIVIZARE ÎN
STÂNGA NISTRULUI, REFLECTAT ÎN MANUALELE
DE ISTORIE CONTEMPORANĂ A ROMÂNILOR DIN
REPUBLICA MOLDOVA
(editate în anii 1997-2013)**

CZU: 94(478):[371.671:372.894]

Alexandru MOLCOSEAN

*Școala Doctorală Istorie, Arheologie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova*

**THE BEGINNING OF THE COLLECTIVIZATION PROCESS
ON THE LEFT BANK OF THE DNIESTER, REFLECTED IN
THE TEXTBOOKS OF CONTEMPORARY HISTORY OF
ROMANIANS
(published in 1997-2013th)**

In this article, based on the textbooks of contemporary history of Romanians in the Republic of Moldova published during the years 1997-2013, the author discusses the issue of collectivization in the Moldovan Soviet Socialist Autonomous Republic and how it was presented in the curricular products. Through the analysis of the textbooks, the aim is to find out how the action of transforming the peasant households on the left bank of the Dniester into collective households took place. Last but not least, the present approach represents an attempt to subject to study the historical scientific message and the curricular product in the field of pedagogy, aiming at outlining the interdisciplinary aspect used in research. Combining all the elements listed above, they revealed that the issue of collectivization of lands on the left bank of the Dniester has seen a decline in information in history textbooks over time.

Keywords: *Moldovan S.S.A.R., collectivization, history textbooks, interdisciplinarity, reissue, the history of the Romanians.*

Creată la 12 octombrie 1924 în stânga Nistrului, în scopul de a ocupa un loc strategic în politica expansionistă a URSS, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească constituie în continuare un subiect actual printre istorici și necesită continuarea cercetărilor. Motivul contitnuității este impulsionat de prezența fondurilor de arhivă, a literaturii epocii și diferitelor surse care deocamdată nu au fost valorificate la capacitate maximă.

Subiectul prezentului demers pune în discuție gradul de prezentare a satului moldovenesc din stânga Nistrului în paginile manualelor școlare de istorie contemporană

a românilor din Republica Moldova în perioada anilor 1997-2013. Scopul acestui studiu tinde să oglindească în ce măsură autorii manualelor au reușit să prezinte elevilor din clasele a IX-a și a XII-a momentul declanșator al colectivizării gospodăriilor țărănești din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Baza acestui studiu este alcătuită din înseși materialele didactice școlare destinate învățării istoriei contemporane în clasele de gimnaziu și liceu. Am setat anul 1997 drept stadiu incipient al cercetării, deoarece atestăm manuale autohtone elaborate de autorii din Republica Moldova. „Această situație a fost inițial condiționată fie de lipsa manualelor elaborate de autori din țara noastră, fie de impunerea de către Ministerul Educației a utilizării unor manuale puternic ideologizate” [1, p.71], în cazul de față pot fi menționate materialele didactice elaborate în perioada anilor 2006 cu tentă stalinistă.

Anul 2013 reprezintă etapa de sfârșit a editării manualelor destinate studierii istoriei contemporane a spațiului românesc. Astfel că, după crearea în 1924 a R.A.S.S.M. în stânga Nistrului de către Uniunea Sovietică, țelul a fost de a atrage Basarabia (care era parte componentă a Regatului României) de partea ei, viața țăranilor români aflați sub ocupația sovietică a luat o altă formă decât cea a basarabenilor. Procesele social-economice care au decurs în acest teritoriu continuă și astăzi să scoată la iveală noi date despre experimentul bolșevic demarat în perioada anilor 1924-1940.

Problema privind analiza manualelor școlare de istorie a fost abordată în câteva rânduri de profesori, acțiune îndreptată spre o continuă îmbunătățire a materialelor didactice. De facto, manualele reprezintă elementul principal de popularizare a unui subiect în sânul societății în vederea informării și sensibilizării (acolo unde este cazul). Demararea cercetării manualului școlar „facilitează atât estimarea nivelului, calității și necesităților sistemelor educaționale, cât și excluderea erorilor factologice, prejudecăților și stereotipurilor din conținuturile curriculare” [2, p.35]. „Manualele școlare de istorie nu înseamnă propagandă și nu trebuie să constituie încercări de a impune elevii să accepte anumite opinii și convingeri sau soluții privind anumite probleme curente” [3, p.102]. Totuși, dat fiind faptul că sistemul de învățământ din Republica Moldova este influențat de partidele politice care se succed la guvernare, există intenții de introducere în conținuturile curriculare a informațiilor menite să deraieze cursul istoric al evenimentelor. În cele ce urmează, vom trece în revistă manualele de istorie contemporană a românilor și modul de abordare a demarării procesului de colectivizare a gospodăriilor țărănești din stânga Nistrului.

În anul 1997, profesorul Boris Vizer pune la dispoziția elevilor un manual experimental pentru clasa a IX-a. Autorul reflectă specificul R.A.S.S.M. într-un volum de 15 pagini. Tema propusă pentru studiu este intitulată *Moldova din stânga Nistrului în perioada interbelică (1918-1940)* [4, p.37]. Subiectul destinat elementului agrar este amplasat la paginile 44-46. Este oferită o descriere amplă a etapelor prin care a trecut gospodăria țărănească după Primul Război Mondial. Un element important care a stat la baza avântului agrar din stânga Nistrului a fost noua politică economică (NEP) care a facilitat, într-o oarecare măsură, dezvoltarea agriculturii în R.A.S.S.M. Depistăm totuși că subiectul colectivizării este datat cronologic în 1929. După care va urma o

politică intensivă de colectivizare forțată a gospodăriilor țărănești, deportarea familiilor de culaci și chiaburi după hotarele R.A.S.S.M. în scopul privatizării proprietăților acestora de către statul sovietic. Ce s-a întâmplat totuși cu viața țăranului până în anul 1929? Uniunea Sovietică a aplicat inițial un scenariu de atragere a țăranilor în colhozuri prin ajutorarea acestora cu material semincer, utilaje agricole și animale de lucru? Opinăm că un astfel de element nu este prezentat în temă, deși, considerăm, că este un aspect interesant care poate stârni curiozitatea elevilor.

Profesorii universitari Gheorghe Palade și Igor Șarov scot de sub lumina tiparului în anul 1998 *Manualul de istorie a românilor*, destinat elevilor din clasa a IX-a. Tema care abordează R.A.S.S.Moldovenească este plasată pe un volum de 10 pagini [5, p.47-56]. La pagina 51, autorii manualului menționează faptul că „Țăranii au primit de la stat pământ, consolidându-și considerabil gospodăriile lor. S-a lărgit suprafața cultivată, sporind în același timp volumul producției agricole” [8, p.51]. Rezultă așadar că URSS a luat o fațetă „binefăcătoare” inițial pentru a câștiga încrederea țăranilor, după oferirea pământului (element utilizat în foarte multe cazuri cu scop propagandistic) s-a recurs nemijlocit la retragerea acestuia după anul 1928 (menționează autorii) când a demarat asprul proces de colectivizare a gospodăriilor sătești. În manual este prezentat și procentajul gospodăriilor țărănești colectivizate în 1932, și anume, 68,3%, iar „până la sfârșitul anului 1937 au fost colectivizate 96,6% din gospodăriile țărănești” [5, p.51]. Motiv care se explică prin aplicarea mijloacelor represive în vederea obținerii de la țărani a proprietăților agricole.

Ciclului preuniversitar, autorii: Ioan Scurtu, Ion Șișcanu, Marian Curculescu, Constantin Dincă și Aurel Constantin Soare au elaborat în anul 2001 *Manualul de istorie a românilor: Epoca contemporană* cu un volum de 183 de pagini [6]. Din start observăm că echipa de autori care a participat la alcătuirea suportului didactic este alcătuită din profesori atât din Republica Moldova cât și din România. Subiectului propus pentru analiză (R.A.S.S.M.) i-au fost acordate 8 pagini (p. 66-73). Depistăm o discordanță a datelor privind inițierea procesului de colectivizare. Am menționat că profesorul Boris Vizer plasează geneza preluării forțate a pământului după anul 1929. Profesorii Gheorghe Palade și Igor Șarov opinează că după anul 1928 a început procesul de colectare a terenurilor agricole. În prezentul manual autorii setează drept fază incipientă anul 1927. Cităm: „În agricultură, folosindu-se de forțele represive ale statului totalitar sovietic, s-a trecut, în decembrie 1927, la politica de colectivizare” [6, p.69]. Aceste trei date diferite ridică cititorului semne de întrebare, unul dintre ele ar fi: care au fost punctele de reper după care s-au ghidat autorii de manuale, atunci când au stabilit aceste limite cronologice? În baza datelor obținute până în momentul de față, atestăm faptul că în vara anului 1929 a fost demarată campania de colectivizare forțată în R.A.S.S.M., în consecință, a sporit numărul de gospodării care s-au înscris în colhoz. Însă fenomenul colectivizării forțate ia amploare în primăvara anului 1930 [7, p.270]. Acest lucru explică și foametea din anul 1932 ca măsură represivă pentru continuarea procesului de colectivizare. Istoricul Anton Moraru menționează că procesul de colectivizare și demararea campaniei „de teroare împotriva celor mai harnici țărani

a început în toamna anului 1929 și a durat mai bine de 3 ani” [8, p.301]. Anul 1929 este invocat și de Nicolae Movileanu ca fiind momentul când este demarat procesul de colectivizare. Motivul teoretic al colectivizării în URSS a fost expus în „articolul lui Stalin *Anul marii ciotituri*, publicat la 7 noiembrie 1929” [9, p.64]. Conchidem pe marginea acestui subiect că anul demarării colectivizării în R.A.S.S.M. este 1929.

În anul 2002, *Manualul de istorie a românilor* destinat clasei a IX-a a fost elaborat de autorii menționați anterior, și anume, profesorii universitari Gheorghe Palade și Igor Șarov. Tema care abordează R.A.S.S.Moldovenească este apasată pe un volum de patru pagini [10, p.40-43].

Autorii vor reintroduce materialul informațional care a fost plasat în filele produsului curricular editat în anul 1998. Probabil, a fost vorba de o reeditare în 2002.

Un alt manual destinat studierii istoriei contemporane a românilor, editat în 2004, îi are în calitate de autori pe profesorul Boris Vizer și Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb care s-a ocupat de aparatul metodic al ediției [11]. Spre deosebire de manualul care are un autor unic (Boris Vizer) elaborat în 1997, cel de față nu prezintă anul când a fost demarat procesul de colectivizare a gospodăriilor țărănești din R.A.S.S.M. Se menționează totuși că „din 1928 s-a creat în U.R.S.S. o situație extrem de grea în aprovizionarea țării cu alimente” [11, p.39] lucrul acesta a silit (probabil) statul să preia în mâinile sale întregul sector economic pentru a-l organiza. Însă din 1930 s-a pus problema lichidării chiaburilor [11, p.39]. Deci, începutul colectivizării a demarat ceva mai devreme, dat fiind faptul că au fost depistați chiaburii care nu doreau aderaea în colhoz.

Elevii din clasa a XII-a au avut în față lor manualul (ediția 2005) care îi aparține profesorului universitar Nicolae Enciu. Destul de complex și cu o structurare accesibilă a temelor, autorul menționează faptul că procesul de colectivizare a agriculturii în R.A.S.S.M. a fost „realizat în condițiile unei baze tehnico-materiale rudimentare” [12, p.85], ceea ce, în opinia domnului profesor, nu a constituit un aspect obiectiv acest procedeu, ba din contra, colectarea pământului a fost un element inutil. Se menționează totuși că în anul 1930, după apelul lui I.V. Stalin a fost demarată represiunea împotriva culacilor și chiaburilor care viza deportarea acestora după hotarele R.A.S.S.M. Nu este menționat totuși anul când s-a început procesul de colectivizare a gospodăriilor țărănești în stânga Nistrului. Acest manual a fost reeditat (cu unele modificări) în anul 2008 și 2011 [17]. Am atras atenția asupra acestui aspect în prezentul context pentru a nu recurge la repetiție.

În anul 2006, sub auspiciul editurii „Cartea Moldovei” își face apariția manualul destinat clasei a XII-a intitulat *Istorie*. Merită să punctăm că până în 2006 manualele erau intitulate: *Istoria universală*; *Istoria românilor*; *Istoria românilor și universală*. Prezentul material a primit denumirea de *Istorie*. Echipa de lucru a fost alcătuită din: Sergiu Nazaria, Alexandru Roman, Mihai Sprinceană, Sergiu Rață, Anatol Dubrovski, Ludmila Barbuș. Manualul supus analizei reprezintă parte a ediției a II-a (reeditat în anul 2009) [13]. Constatăm că la paginile 84-86 autorii au abordat doar etapa creării R.A.S.S.M.; elementul legislativ; represiuni pe criterii etnice, politice și soci-

ale. În schimb, aspectul economico-agrar a fost ignorat. Presupunem că includerea acestui compartiment solicita și prezentarea datelor factologice care desmonstrau că autoritățile sovietice au comis o serie de abuzuri în stânga Nistrului, fapt care denatura mesajul integral al manualului. Menționăm că acest produs curricular face parte din seria *manualelor de istorie integrată* care au fost elaborate centralizat în anul 2006. Subiectul a trezit o serie de proteste venite din partea istoricilor din Republica Moldova. Totodată, s-a pus sub semnul întrebării calitatea îndoielnică a structurii metodice. Pentru o imagine mai amplă asupra acestui subiect, recomandăm articolul profesorului Sergiu Musteață [14].

Concomitent cu momentul apariției manualului menționat mai sus, autorii Ioan Scurtu, Ion Șișcanu, Marian Curculescu, Constantin Dincă și Aurel Constantin Soare au elaborat la fel un manual de istorie contemporană a românilor adresat clasei a XII-a [15]. În linii generale, structura manualului a fost respectată ca în cazul celui editat de aceeași echipă de autori în anul 2001.

Depistăm că autorii au plasat un alt reper cronologic care vizează demararea procesului de colectivizare a gospodăriilor țărănești, și anume, 1929. Sunt invocate tensiunile apărute între administrația sovietică și țăranii băștinași din pricina prețurilor impuse țăranilor în vederea realizării producției autohtone. „Astfel, în 1929 în R.A.S.S.M., în scopul desființării elementelor capitaliste din agricultură, demarează campania de colectivizare. Ea a fost materializată prin crearea colhozurilor (gospodării colective) și a sovhozurilor (gospodării de stat)” [15, p.82]. Este puțin probabil că motivul inițierii colectivizării l-a reprezentat doar elementul capitalist din agricultură. Economia URSS a fost una planificată, însă planurile (bienale, trienale, cincinale, șesenale etc.) nu pot fi atinse dacă se organizează munca individuală. Sistemul colectiv presupunând introducerea elementelor tehnico-științifice (țăranii care își prelucrau pământul individual nu dispuneau de inventarul necesar sau baza chimică a protecției plantelor). Totodată, înaintăm ipoteza precum că URSS, prin intermediul colectivizării (privarea țăranului de pământ), ilustra perfect sistemul de vasalitate practicat în Evul Mediu. În felul acesta, țăranul depinde de pământ, dar pământul se află în proprietatea statului, deci, indirect, țăranul depinde de stat.

În anul 2009 apare un manual de istorie destinat elevilor claselor a IX-a intitulat *Istoria românilor. Istoria universală: Epoca contemporană. Manual pentru clasa a 9-a* [16]. Autorii acestuia: Igor Cașu, Gheorghe Palade, Igor Șarov prezintă materialul didactic într-o modalitate comasată, cele două compartimente: național și universal sunt amplasate între copertile unuia și aceluiași manual. În total, lucrarea însumează 240 de pagini. Tematica R.A.S.S.M. este amplasată la paginile 42-45.

Informația referitor la procesul de transformare a gospodăriilor individuale în cele colective se regăsește și în manualele amintite anterior: cel editat în anul 1998 și 2002. La acest subiect nu mai avem de adăugat nimic nou.

Doi ani mai târziu, în 2011, autorii Nicolae Enciu, Tatiana Mistreanu, Tatiana Naghibeda-Tverdohleb elaborează un manual de istorie destinat clasei a XII-a. Din start trebuie să menționăm că acesta este foarte voluminos – 358 de pagini. Analizând con-

ținutul informației, manualul poate fi utilizat și în ciclul universitar. Tema R.A.S.S.M. este amplasată la paginile 263-274 [17]. Informații cu privire la procesul de colectivizare și crearea colhozurilor în R.A.S.S.M. nu identificăm în filele manualului. Depistăm doar explicația oferită de autori a doi termeni istorici: *colectivizare* și *colhoz* [17, p.269]. Iar la pagina 271 autorii au plasat textul memoriului românilor transnistreni care a fost înaintat Ligii Națiunilor în anul 1932, unde se menționa „Li se confiscă produsul muncii lor, li se sechestrează averea, oricât de mică ar fi ea, și îi silesc cu forța de a se înscrie în gospodăriile colective «colhozuri», unde ei sunt sortiți unei existențe de sclavi...” [17, p.271]. Dacă este să privim retrospectiv, afirmăm că edițiile acestui manual până în 2008 au fost destul de reușite, acestea cuprinzând și aspectul colectivizării.

Anul 2013 este ultimul din lista cronologică în care s-au editat manuale pentru clasele a IX-a și a XII-a. Totuși, în timp calitatea produselor didactice a scăzut vertiginos. În cazul manualului pentru clasa a IX-a *Istoria românilor și univerală: Manual pentru clasa a 9-a* [18], autorii Igor Șarov, Igor Cașu, Maia Dobzeu și Pavel Cerbușcă au modificat structura manualului din anul 2009.

În consecință, calitatea informației a scăzut radical. Despre experimentul agrar se menționează doar „În RASS Moldovenească, colectivizarea agriculturii a fost un proces organizat ca în regiunile din Ucraina. Peste 2.000 de familii de culaci au fost deportate în regiunile îndepărtate ale URSS” [18, p.40]. Informații factologice despre sistemul de colectivizare și procesul de organizare a colhozurilor nu identificăm la această temă.

În fine, manualul pentru clasa a XII-a intitulat *Istoria românilor și universală. Manual pentru clasa a 12-1* a fost elaborat de Igor Cașu, Igor Șarov (coord.), Virgil Pâslariuc, Flavius Solomon, Pavel Cerbușcă. Cu un volum de 144 de pagini, tema R.A.S.S.M. se regăsește la pagina 24. Din acest manual elevul de clasa a XII-a află că R.A.S.S.M. a fost un cap de pod pentru asigurarea expansiunii URSS în Europa și Balcani [19, p.24]. În rest, informații despre gospodăriile colective nu atestăm.

Concluzionând asupra celor expuse anterior, opinăm că subiectul referitor la demararea procesului de colectivizare în R.A.S.S.Moldovenească necesită în continuare să fie cercetat. Este nevoie de stabilirea concretă a perioadei cronologice, pentru aceasta să se regăsească concomitent în textul tuturor manualelor de istorie. O necesitate stringentă este reeditarea materialelor destinate învățării istoriei contemporane a românilor și înlăturarea lacunelor existente în edițiile precedente. Menționăm că este necesară prezentarea informațiilor actualizate pe marginea acestui subiect. Conexiunea dintre istorie și didactică a scos la iveală carențe cu referire la modul de interpretare a factologiei. Continuitatea acestui demers poate viza noile ediții ale manualelor școlare de istorie contemporană a românilor și modalitatea de prezentare a subiectului abordat în acest articol.

Referințe:

1. LISNIC, A. Cultura și patrimoniul din epoca antică și medievală în manualele școlare de Istorie pentru cl. a X-a: Elemente de analiză. În: „*Cercetarea și valorificare patrimoniul-*

- lui național și universal în învățământul preuniversitar”: Materialele conferinței, 22-23 april. 2016. Chișinău: Garomont Studio, 2016, pp. 71-78.
2. MUSTEAȚĂ, S. Analiza internațională a manualelor școlare. În: *Didactica Pro...*, revistă de teorie și practică educațională. 2007, nr. 1-2 (42), pp. 35-39.
  3. BURLACU, V. Probleme de predare/învățare a culturii naționale și universale în manualele de Istorie pentru cl. a XII-a. În: „*Cercetarea și valorificare patrimoniului național și universal în învățământul preuniversitar*”: Materialele conferinței, 22-23 april. 2016, pp. 101-106.
  4. VIZER, B. *Istoria contemporană a românilor*: Materiale experimentale pentru clasa a IX-a în ajutorul elevilor și profesorilor. Chișinău: Știința, 1997.
  5. PALADE, Gh., ȘAROV, I. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual experimental pentru clasa a IX-a. Chișinău: Cartdidact, 1998.
  6. SCURTU, I., ȘIȘCANU, I., CURCULESCU, M. [et al.]. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a XII-a. Chișinău: Prut Internațional, 2001.
  7. CHIRTOAGĂ, I., JARCUȚCHI, I., NEGRU, E. *O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*. Chișinău: Bons Offices, 2007.
  8. MORARU, A. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*. Chișinău, 1995.
  9. MOVILEANU, N. Formarea RASSM. Zigzaguri și impasuri în realizarea experimentului de edificare a socialismului. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 1993. nr. 1, pp. 61-69.
  10. PALADE, Gh., ȘAROV, I. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a IX-a. Chișinău: Cartdidact-Reclama, 2002.
  11. VIZER B., NAGNIBEDA-TVERDOHLEB, T. *Istoria românilor*: Materiale didactice pentru clasa a IX-a. Chișinău: Știința, 2004.
  12. ENCIU, N. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a XII-a de liceu. Chișinău: Civitas, 2005.
  13. NAZARIA, S., ROMAN, A., SPRÎNCEANĂ, M. [et al.]. *Istorie: Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a XII-a. Chișinău: Cartea Moldovei, 2006.
  14. A consulta, în acest sens: MUSTEAȚĂ, S. Adevărul despre manualele de istorie integrate. În: *Didactica Pro...*, 2009. nr. 5-6 (57-58), pp. 15-24.
  15. SCURTU, I., ȘIȘCANU, I., CURCULESCU, M. [et al.]. *Istoria românilor. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a XII-a. Chișinău: Asociația Istoricilor din Republica Moldova, 2006.
  16. CAȘU, I., PALADE, Gh., ȘAROV, I. *Istoria românilor. Istoria universală. Epoca contemporană*: Manual pentru clasa a 9-a. Ed. a 2-a revăzută. Chișinău: Serebia-Civitas, 2009.
  17. ENCIU, N., MISTREANU, T., NAGNIBEDA-TVERDOHLEB, T. *Istoria universală și a românilor. Epoca contemporană*. Cl. a 12-a. Ed. a II-a. Chișinău: Civitas, 2011.
  18. ȘAROV, I., CAȘU, I., DOBZEU, M. [et al.]. *Istoria românilor și universală*: Manual pentru cl. a IX-a. Chișinău: Cartdidact, 2013.
  19. CAȘU, I., ȘAROV, I., PĂSLARIUC, V. [et al.]. *Istoria românilor și universală*: Manual pentru clasa a 12-a. Chișinău: Cartier, 2013.